

"ולמדתם אותם" ולמדתם אתם. מה שאמר הכתוב "ולמדתם אותם", דרשו "אותם" כמו "אתם", שאתם בעצמכם תלמדו לבניכם.

התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים.

מאי דרוש מהיכן דרשו שרק בירושלים מושיבין מלמדי תינוקות?

"כי מציון תצא תורה" [וגו'] שהמשך הוא "ודבר ה' מירושלים", לומר שהתורה צריכה להיות בציון ובירושלים, משום שהיו רואים שם כהנים עוסקים בעבודה וכולם עוסקים במלאכת שמים, היה גם הוא מכוון ליראת שמים ועוסק בתורה.

ועדיין מי שיש לו אב היה מעלו לירושלים ומלמדו, מי שאין לו אב לא היה עולה ולמד. התקינו שיהו מושיבין בכל פלך ופלך, בכל ארץ שיש שם כמה מדינות ועיירות. ומכניסין אותו כבן ט"ז כבן י"ז, משום שקטנים מזה היה קשה להם לנסוע מהמקום שהם גרים למקום שהיו מלמדין.

ומי שהיה רבו כועס עליו מבעיט בו ויצא. כיון שלא הורגלו מקטנותם לשבת ולעסוק בתורה.

עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן ביחד עם חכמי דורו, שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר. ומכניסין אותן כבן שש כבן שבע. כבן שש בכריא וכבן שבע בכחוש.

ומאחר שתיקן יהושע בן גמלא אין יכולין

מתרצת הגמרא: אמר אביי, סיפא אתאן לחצר אחרת. סיפא של המשנה "ולא מקול התינוקות", מדובר שבני חצר אחרת אין יכולין לעכב עליו שלא יבואו התינוקות לקנות אצלו בחצרו, אבל בני אותה חצר יכולין לעכב עליו וכמו שכתוב ברישא.

אמר ליה רבא: אי הכי, ליתני חצר אחרת מותר. אם המשנה באה לחדש הדין שבני חצר אחרת אין יכולין למחות, למה אמרה שאין יכולין לעכב מקול התינוקות, שלא כתוב כאן שזהו בחצר אחרת, שיהא כתוב מפורש אם הוא בחצר אחרת מותר.

אלא, אמר רבא:

כא-א **סיפא אתאן לתינוקות של בית רבן.** לעולם הסיפא מדובר באותה חצר, ולא מדובר בתינוקות שבאין לקנות, אלא בתינוקות שבאין ללמוד תורה אצל רבן, ואפילו שמרבה באותה חצר נכנסין ויוצאין מכל מקום, אי אפשר למחות בידו, ומתקנת יהושע בן גמלא ואילך, הטעם שאין יכולין למחות בידו, זהו משום שהמשנה מדברת אחרי תקנת יהושע בן גמלא.

דאמר רב יהודה אמר רב ברם באמת זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו, הוא היה כהן גדול בתקופת בית שני, שאלמלא הוא נשתבח תורה מושראל, שבתחלה מי שיש לו אב מלמדו תורה, מי שהיה לו אב שיכול ללמדו היה מלמדו, מי שאין לו אב שיכול ללמדו, לא היה למד תורה.

מאי דרוש? מה הם דרשו שחשבו שרק האב מלמד?

השכנים לעכב מכיון שזהו דבר מצוה.⁽²⁵⁾

אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת [מלמד תינוקות היה]:

עד שית, לא תקביל. מכאן ואילך, קביל, ואספי ליה כתורא. עד גיל שש לא תקבל ללמדו, שאיננו יכול לסבול עדיין טורח הלימוד. אבל מגיל שש⁽²⁶⁾ תקבל ותלמדהו תורה בעל כרחו, כמו שמאכילין ומשקין לשור בעל כרחו, או כמו שנותנין עול לשור על צוארו בעל כרחו.⁽²⁷⁾

ואמר ליה רב לרב שמואל בר שילת כי מחית לינוקא, כשאתה מכה לתינוק, לא תימחי אלא בערקתא דמסאני, אל תכה אלא ברצועה של מנעל, כלומר שיכה מכה קלה שלא יזק.

דקארי קארי מי שקורא ולומד שימשיך ללמוד, דלא קארי ליהוי צוותא להבריה. מי שאינו רוצה לקרוא וללמוד אין צריך לייסרו יותר מדי, ולא לסלקו, אלא ישב ביחד עם האחרים וסופו לתת לב.

מיתובי על רבא מברייטא: אחד מבני חצר שביקש לעשות רופא, שרוצה להיות רופא, היינו מוהל, אומן מקיז דם, וגרדי, טווה חוטיין, ומלמד תינוקות, בני חצר מעכבין

עליו. יכולין בני חצר לעכב עליו, מפני שמרבה הנכנסין והיוצאין בחצר.

ומבואר כאן שגם מלמד תינוקות יכולין לעכב עליו, וקשה על רבא שמפרש סיפא של המשנה במלמד תינוקות שאין יכולין לעכב עליו.

מתרצת הגמרא: **הכא במאי עסקינן בתינוקות דעכו"ם, כאן מדובר במלמד תינוקות של גוים אומנות וכיוצא בזה, אבל מלמד תינוקות ישראל תורה אי אפשר לעכב עליו.**

תא שמע רביה, ממה ששנינו: שנים שיושבין בחצר וביקש אחד מהן לעשות רופא ואומן וגרדי ומלמד תינוקות, הבריר מעכב עליו. וקשה על רבא ממלמד תינוקות.

מתרצת הגמרא: **הכי נמי בתינוקות דעכו"ם.** כאן גם מדובר בתינוקות גויים.

תא שמע רביה, ממה ששנינו: מי שיש לו בית בחצר השותפין, הרי זה לא ישכירנו לא לרופא ולא לאומן ולא לגרדי ולא לסופר יהודי ולא לסופר ארמאי.

והגמרא הבינה שסופר הכונה מלמד תינוקות, בין שהוא יהודי ומלמד תינוקות

מאחרי גיל חמש שנכנס לשנת השש. והקשו הראשונים שהרי תנן באבות בן חמש למקרא. ותירצו תוס' ששם מדובר בכריא לגמרי. והריטב"א תירץ שאביו מתחיל להרגילו במקרא מבן חמש.

27. פירוש א' הוא מרבינו גרשום, והשני הוא מרש"י.

25. זהו דעת הטור ושו"ע בסי' קנ"ו שלכל מצוה אין יכול למחות, כגון לחלק צדקה ולהתפלל בעשרה, אבל דעת הרמב"ן שלשאר מצוה כגון סופר סת"ם יכול לעכב. וכתב הב"י שדעת הרמב"ן שרק לענין תשב"ר, משום שכן הי' תקנת יהושע בן גמלא שיהו מלמדי תינוקות בכל מקום ומקום, מה שאין כן, בשאר מצוה.

26. כתב הריטב"א לא שש שלמים. כונתו

ואי איכא תיתורא ממטינן, אם יש גשר רחב על הנהר אפשר להביאן, שאין סכנה לעבור הנהר כשיש גשר רחב. ואי איכא גמלא לא ממטינן. אם יש גשר צר לא מביאין אותן שיש בזה סכנה.

ואמר רבא: סך מקרי דרדקי עשרין וחמשה ינוקי, מנין תינוקות הראוין למלמד אחד זהו כ"ה תינוקות. ופחות מכאן אין בני העיר יכולין לכוף זה את זה להשכיר להם מלמד. ואי איכא המשין מותבינן תרי. אם יש חמישים מושיבין שני מלמדים. ואי איכא ארבעין מוקמינן ריש דוכנא, אם יש ארבעים מעמידין עוזר למלמד, ששומע מפי המלמד וחוזר על דבריו בפני התלמידים כדי שיהו הדברים שגורים על לשונם.⁽³⁰⁾ והריש דוכנא נוטל שכר. ומסייעין ליה ממתא. בני העיר עוזרים למלמד שמשתתפין בהחזקת הריש דוכנא, ואין מנכין למלמד משכירותו בשביל החזקת הריש דוכנא.

ואמר רבא: האי מקרי ינוקי דגרים, ואיכא אחרינא דגרים טפי מיניה, אם לקחו בני העיר מלמד אחד שיודע ללמד, ואחר כך בא לשם אחר שיודע ללמד יותר טוב מהראשון, לא מסלקינן ליה דילמא אתי לאיתרשולי. לא מסלקין את הראשון, שמא יתפאר השני בלבו שאין כמותו, ויתרשל מללמד טוב את

תורה, בין שהוא גוי ומלמד תינוקות אומנות וכיוצא בזה. והטעם בכל זה מפני שמרבה על בני החצר נכנסין ויוצאין. וקשה על רבא מסופר יהודי.

ומתרצת הגמרא: הכא במאי עסקינן בסופר מתא. כאן מדובר במלמד תינוקות של כל העיר, דהיינו שהוא ממונה על כל מלמדי העיר ומורה להם איך ילמדו, ויש שם קול גדול שבאין שם כל המלמדים ותינוקות, בזה אפשר למחות בידו.⁽²⁸⁾

אמר רבא: מתקנת יהושע בן גמלא ואילך לא ממטינן ינוקא ממתא למתא. מתקנת יהושע בן גמלא שמושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר, אין מביאין תינוקות ממקום למקום כדי שלא יזקו בדרכים, אלא מושיבין מלמדין בכל מקום.⁽²⁹⁾

אבל מבי כנישתא לבי כנישתא ממטינן. אפשר להביאן מבית הכנסת אחד לבית הכנסת אחר באותה העיר.

ואי מפסק נהרא לא ממטינן, אם יש נהר שמפסיק בין בית הכנסת זה לבית הכנסת אחר לא מביאין אותן, משום שיש סכנה לעבור הנהר.

אי אפשר לכוף זה על זה להשכיר מלמד, ואם כן, ע"כ צריך להביא התינוקות למקום אחר שיש שם מלמד.

30. שיטת הרמב"ם שכל שיש יותר מכ"ה עד מ' מושיבין ריש דוכנא, וכשיש יותר ממ' מושיבין שני מלמדין. והרא"ש והטור סוברים שעד מ'

28. כן פירש רש"י. ותוס' פירשו שהוא סופר שכותב שטרות העיר, וכן פירש הר"י מיגאש, וכתב שסופר סת"ם הוי כמו מלמד תינוקות שאי אפשר לעכב עליו. אבל הרמב"ן פירש שמדובר גם בסופר סת"ם. ועייין לעיל הערה 23.

29. וכתבו תוס' שדוקא שיש כאן כ"ה תינוקות שראוין להשכיר להם מלמד, אבל פחות מכאן

התינוקות, ולא יירא שמה יסלקוהו.

רב דימי מנהרדעא אמר: כל שכן דגרים טפי, קנאת סופרים תרבה חכמה. מכיון שמחשיבים את השני יתן לב ללמד יפה, שדואג מקנאת חבירו ויסלקוהו מפניו שיביישנו בכני העיר אם לא ילמד יפה.

ואמר רבא: הני תרי מקרי דרדקי חד גרים ולא דייק וחד דייק ולא גרים, אם יש שני מלמדים אחד למד הרבה ויודע טוב ללמוד, אבל אין מדייק בלימוד התינוקות שלא ישתבשו, והשני מדייק היטיב שהתינוקות לא ישתבשו, אבל לא למד הרבה ואינו יודע הרבה ללמוד, **מותבינן ההוא דגרים ולא דייק שבשתא ממילא נפקא.** מושיבין מי שלמד הרבה אף על פי שאינו מדייק, שבמשך הזמן התינוקות יבינו לבד מה הן הטעויות שלימדו אותן ומהו הנכון.

רב דימי מנהרדעא אמר: מותבינן דדייק ולא גרים, שבשתא כיון דעל על. מושיבין מי שמדייק אף על פי שלא למד הרבה, משום שטעויות שנכנסין בזמן הקטנות יכולין להשאר תמיד.

דכתיב בספר מלכים א [פרק יא] "כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום".

כי אתא לקמיה דוד, כשיואב הגיע לדוד וסיפר לו שהרג כל הזכרים בעמלק, **אמר ליה: מאי טעמא עבדת הכי? דוד שאל את יואב מה הטעם שעשה כן שהרג רק את הזכרים.**

כא-ב

אמר ליה: דכתיב תמחה את זכר עמלק, יואב קרא זכר בקמץ, והיינו הזכרים.

אמר ליה: והא אנן זכר קרינן. דוד טען לו שאנחנו קוראים זכר בצירי או בסגול, ומשמעו בין זכרים ובין נקבות,

אמר ליה: אנא זכר אקרינן. יואב ענה לדוד שהמלמד שלו לימדו כשהיה קטן זכר בקמץ.

אזל, שייליה לרביה, אמר ליה היאך אקרית? יואב הלך לרבו ושאל לו איך הקרית לי,

אמר ליה זכר, ענה לו זכר בקמץ.

שקל ספסירא למקטליה, לקח יואב החרב להרגו, **אמר ליה אמאי,** שאל לו רבו למה הוא רוצה להרגו.

אמר ליה דכתיב [ירמיה מח] "ארור עושה מלאכת ה' רמיה". ארור מי שעושה מלאכת ה' שהוא מלמד תינוקות ברמיה, דהיינו שמלמדו שיבושים שהם רמיה.

אמר ליה: שבקיה לההוא גברא דליקום בארור. אמר לו רבו שיעזוב אותו ולא יהרגו וישאר לו הקללה של ארור שנכתב בפסוק.

אמר ליה: כתיב [שם] "וארור מונע חרבו מדם". הסוף של אותו פסוק ארור מי שמונע חרבו מדם, כלומר גם מי שלא הורג את מי שצריכים להרגו הוא בארור.⁽³¹⁾

31. כתב הריטב"א שאין הפירוש שיהא בארור אם לא יהרגנו, שאם כן, למה איכא דאמרי שלא

אין צריך ריש דוכנא, וממ' עד נ' צריך ריש דוכנא, ומנ' ואילך צריך שני מלמדין.